

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Миглена Николчина

за дисертационния труд на Наталия Атанасова

„Катастрофични въображения и революционна естетика: последствията от ситуационизма в съвременното политическо изкуство“

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.3. Философия, Катедра: История на философията

Дисертационният труд „Катастрофични въображения и революционна естетика: последствията от ситуационизма в съвременното политическо изкуство“ се състои, както е посочено в автореферата, от 346 страници, от които 325 страници осовен текст, 9 страници библиография (общо 190 източника), 7 страници приложения, като структурата на дисертацията включва: анотация, увод, три глави, изводи и заключение, ограничения и приноси на дисертационния труд, библиография и седем страници приложения. В последните страници са включени 16 фигури.

Дисертационният труд на Наталия Атанасова е сериозно, ерудирано, съдържателно и пламенно изследване, посветено на почти непроучвана в България тема. Изследването изпълнява изискванията за дисертация за придобиване на образователна и научна степен „доктор“. Качествата на труда са несъмнени и, избързвайки, ще заявя още тук пълната си подкрепа за присъждането на тази научна степен.

В оценката си за труда на Наталия Атанасова ще се спра последователно на значимостта на избраната тема, теоретичния обхват на методологията, богатия илюстративен материал, съвременната релевантност на проблематиката и приносните моменти на работата ѝ. Дисертацията си поставя за задача да изследва ролята на изкуството и културната индустрия от една страна именно като индустрия и като опосредени от пазара инструменти за социална манипулация и идеологически контрол, от друга страна - като средства с критически потенциал и дори нещо повече – като път към фундаментална социална промяна. Тази стара мечта на авангарда, чиято история Атанасова познава и съзнава, намира ново въплъщение в ситуационизма и има своите продължения с днешна дата. Вниманието на изследователката е съсредоточено върху откритите от нея „катастрофични въображения“, които тя вижда като същностен аспект на революционната естетика. Изследването е водено от надеждата, че изкуството може да предизвиква и оспорва господстващите идеологии и да създава нови социални реалности. Както посочва авторката,

„Ситуационистите твърдят, че господството на късния капитализъм създава тоталност, в която капиталистическият реализъм обхваща всички аспекти на действителността, въображението и всекидневието. В отговор на тази хегемония, индивидите и движенията използват катастрофичните въображения като средство за предвиждане на алтернативно бъдеще и като оспорване на съществуващия предварително определен ред на нещата.“ (s. 323)

Към задачата си Атанасова подхожда пределно широко, позовавайки се на множество мислители. Това несъмнено е едно от големите качества на труда ѝ. От Маркс през Лукач до Бенямин,

Алтюсер, Дебор, Ванежем, Лиотар, Бодрияр, Агамбен, Рансиер, Жижек – изреждам произволно някои от това множество - изследването преплита разнородни гласове и гледни точки в собствената си аргументация. Така тя внася в анализа си типичния за днешната визуална сцена концептуален фон, който се среща и у нас, но обикновено в по-скромни мащаби. Авторката работи с теоретичните източници със сигурност и в дълбочина, което придава на труда ѝ мащабност и плътност, въпреки относителната рехавост, която самата тя посочва, на наличната рефлексия върху ситуационизма. Тази широкоъгълност тя постига като полага обекта на изследването си не само в мрежата на различни теоретични подходи, но и в съвременните артистични разклонения от ситуационисткото движение. При все че – както Атанасова посочва – ситуационизмът като такъв „слепва“ парчета и отгласи от различни по-кохерентно и цялостно развити концепции, остротата на неговите формулировки и акции се превръща в сигла, лаконично назоваваща един фундаментален проблем и предложението за неговото решаване със средствата на изкуството. В крайна сметка тук става дума и за един съзнателен отказ на ситуационизма от кохерентност, която, според собственото му виждане, би го вписала в режима на идеологиите. Така в една епоха, белязана от множество проекти за критика и разграждане на идеологията наред с институции като авторството и репрезентацията - както със средствата на теорията, така и със средствата на изкуството, особено на френска сцена (която по-скоро липсва в изследването) - ситуационизмът успява да съхрани своята уникалност. Това обяснява неговото трайно присъствие сред другите проекти и сред по-последователно развитите дискурси.

Изследването се занимава не само със социалната обусловеност и теоретичните уговорки, но и с историята на ситуационизма. Доколкото тази история продължава да е недостатъчно изговорена, дисертацията на Атанасова е несъмнено принос не само в българския контекст. Съществено място в нея е отделено не само на Дебор, но и на по-малко известната от двете централни фигури на ситуационизма, Раул Ванежем, и на неговата концепция за „активен nihilism“. Историческата част на изследването е разказана живо и увлекателно и предлага ярък разказ за петнадесетте години на Ситуационисткия интернационал.

Концептуалният център на изследването е катастрофичното въображение, което авторката разглежда като аспект на една революционна естетика и като инструмент за позитивна промяна. В дисертацията е отделено немалко място на конкретни примери, като особено детайлно е разгледан проектът на Банкси „Дисмаленд“. Наред с този сравнително неотдавнашен пример Атанасова прилага катастрофичния си подход към други изяви на съвременното визуално изкуство, включително в дигиталната сфера. Към качествата на труда както с оглед на теоретичните му аспекти, така и с оглед на конкретните анализи трябва да се прибави блестящата му структурираност – ясна, логически промислена, но заедно с това елегантна композиция, изненадваща с обратите си, интересна и завладяваща. Същото може да се каже и за стила на Атанасова, който е прецизен, динамичен и неизменно увлекателен. Най-сетне трябва да се изтъкне високата степен на промисленост на труда: в него не само се разгръщат определени тези, но има и ясно съзнание за техния обхват и сила на действие.

Въпреки заглавието си и фокуса си върху катастрофичното въображение, трудът на Наталия Атанасова има по-скоро оптимистичен и дори утопичен характер. Тук нямам предвид изобщо утопичните измерения на всеки авангард, колкото и деструктивни да са похватите му, а конкретния хоризонт на това изследване. Утопизмът придобива особено видима форма в обсъждането на психогеографията на ситуационизма като махало между духа, оформящ света, и

света, оформящ духа. При все че още в собственото си време ситуационистите осъзнават, че са надиграни от системата, и Атанасова посочва това, все пак жестът на надеждата оцелява. Въпросът, който бих искала да задам в този момент, е следният: дали няма да се окаже, че тъкмо утопизмът, въпреки ситуационистките резерви, а не катастрофизмът на въображението, е фундаменталната особеност на ситуационизма и неговите наследници? И дали това не е всъщност една от последните утопии, заслужаващи това име, на западната цивилизация – което обяснява посоченото от Атанасова хладно отношение на престарелите ситуационисти към новите зелени?

Ще разширя този въпрос. В десетилетията след края на ситуационизма катастрофичното въображение, а не реализмът, с който той се бори, завладява масмедииите. От „Челюсти“ до „Титаник“, с който Холивуд горе-долу също потъна, но и днес в ерата на Нетфликс и „Ядрена зима“, апокалиптичните и дистопични сценарии доминират. Това може да се каже и за политиката, която манипулира масовото съзнание именно чрез непрестанното производство на апокалиптични сценарии – от пандемииите до злокобно надвисналите екологични бедствия. По какъв начин авангардното апокалиптично въображение все още може да твърди, че се разграничава от тези манипулативни сценарии? С какви естетически категории бихме могли да очертаем това разграничение?

Най-сетне една критична бележка: ако обичайният проблем с дисертациите, писани на английски у нас, е английският, в случая проблемът е с българския на автореферата. Машинният превод не е обработен и резултатът е просто обиден за качествата на езика и мисълта на представения на английски основен труд. Разглеждам този факт като симптом за по-общ проблем, който по никакъв начин не бих искала да стоварвам като лична отговорност на Наталия Атанасова. Ще го нарека симптом на имперското ляво. Огромният апарат на изследването – чието впечатляващо богатство нямам намерение да омаловажавам – е преминал през призмата на – казано с езоповския език на Цветан Стоянов – една абстрактна „александрийска“ рецепция, в следствие на което френски, италиански, словенски и дори български автори има, но не и техните специфични контексти, дори когато – както е в случая с френската сцена от 1960те години – те са непосредствено преплетени с дейността и целите на ситуационизма.

Няма да се разпростирам повече върху знаковостта на машинния български език. Става дума, в крайна сметка, за едно изследване, което е респектиращо не само като качество, но и като обем, така че забележката ми е само с оглед на бъдещото развитие на една блестяща млада изследователка. Нейната активност е засвидетелствана и в солидния брой публикации. Авторефератът – оставяйки настрана казаното по-горе - представя обективно основните идеи на работата. Приносите са посочени коректно. Изследването задоволява критериите за дисертационен труд. Като подчертавам още веднъж високите научни постижения, приносяния характер и значимостта на темата, предлагам на уважаемото научно жури да подкрепи присъждането на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.3. Философия, Катедра: История на философията на Наталия Атанасова.